

BAĞIMSIZLIK SONRASI TÜRK CUMHURİYETLERİNDE YABANCI SERMAYENİN TEMEL BELİRLEYİCİLERİ VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ¹

Bilal ÖZEL²

ÖZET

Orta Asya; 1917 yılında dönemin Çarlık Rusya'sının Bolşevik ihtilali ile Sovyetler Birliği olarak tarih sahnesine gelmesi ile birlikte Demir Perde adı verilen blok oluşmuştur. Türk Cumhuriyetlerinde bu perdenin en kapalı kısımlarından birini oluşturmaya başlamıştır. Asya stepleri bu karanlık dönem bitene kadar ekonomik olarak incelenme fırsatını hiç yakalayamamıştır.

1990'lerden sonra bağımsızlıklarına kavuşmayı başaran ve daha sonraları literatürde Bağımsız Devler Topluluğu olarak adlandırılacak olan bu ülkeler; planlı bir ekonomik sistem ile büyüyen yeni yöneticilerinin Serbest Piyasa ekonomisi 'ne adapte olmak için geliştirdikleri politika denemelerine şahit olmuştur.

Yeni baştan düzenlenen ekonomik yapıları ve yetersiz yatırım kabiliyetleri bu ülkeleri yabancı sermayeyi temin etmeye itmiş ve dünyada gelişmiş ülkeler tarafından paylaşılan pastadan pay alabilmek için türlü reformları hayata geçirmişlerdir. Çalışmanın amacı ekonomik büyümeyi temel alan yeni kurulun bu Türk Devletlerinin bağımsızlıklarının ardından bu hedefe ulaşmada Yabancı Sermayenin temel belirleyicilerini tespit etmek ve gelen bu yabancı yatırımların diğer geçiş ekonomilerinden ziyade Türk Cumhuriyetleri olan Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan ekonomilerine etkilerini analitik olarak incelemektir. Granger nedensellik testi kullanılarak 1990 ile 2010 yıllarını kapsayarak yapılan analiz sonucunda doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki durumları incelenen Türk Cumhuriyetlerinde Azerbaycan dışında herhangi bir nedenselliğe rastlanmamıştır.

Anahtar Kelimeler :Ekonomik Büyüme, Geçiş Ekonomileri, Yabancı Yatırımlar

JelKodları:O4, P20, F21

¹ Bu çalışma Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı'na ait Prof. Dr. Abdulkadir BULUŞ danışmanlığında yürütülmüş olan “*Bağımsızlık Sonrası Türk Cumhuriyetlerinde Yabancı Sermayenin Temel Belirleyicileri Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi*” adlı tez çalışmasının özetidir.

² Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

ABSTRACT

Central Asia, the Bolshevik Revolution and the Soviet Union in 1917 along with the arrival on the scene as part of the Iron Curtain started to create the most closed. Steppes of Asia until the end of this period of economic opportunity as ever to keep up with investigation.

After the 1990s, and later managed to secure independence of these countries in the literature referred to as the CIS; planned economic system and growing new leaders develop policies to adapt to free market economy has witnessed attempts.

The new economic structures in the beginning and the ability to invest in foreign capital to these countries and to ensure the pushed "to get a share in the world shared by all developed countries are implementing reforms. The main purpose of the paper that economic growth based on the independence of Turkish States and then to identify the key determinants of Foreign Direct Investment in achieving this goal and other transition economies, foreign investment, rather than those coming from the Turkish Republics of Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Uzbekistan and Turkmenistan to examine the effects of economies. As a result of analysis using Granger causality test, relationship status between foreign direct investment and economic growth in 1990-2010, it did not find any causality in the analysis.

Keywords: Economic Growth, Transition Economies, Foreign Investment

Jel Codes: O4, P20, F21

1. Giriş

Orta Asya; 1917 yılında dönemin Çarlık Rusya'sının Bolşevik ihtilali ile Sovyetler Birliği olarak tarih sahnesine gelmesi ile birlikte Demir Perde adı verilen blok oluşmuştur. Türk Cumhuriyetleride bu perdenin en kapalı kısımlarından birini oluşturmaya başlamıştır. O dönem belki de yıkılması imkânsız görünen sistemin 1989 yılında yıkılan Berlin Duvarı ile aralanmaya başlaması ve nihayetinde 1991 yılında Birliğin dağılması ile bir anda önümüzde bakir bir alan olarak çıkıvermiştir.

Sosyalizm altında geçen 70 ve üzeri yıllar boyunca bölge halkı; ekonomilerini, tarihlerini, kültürlerini kısaca sahip oldukları her şeylerini kaybeden bir nesil ile tekrar bağımsızlığa kavuşmuşlardı. Bu durum akademik camia için farklı değildi. Yapılan bu çalışmanın konusunu teşkil eden Türk Cumhuriyetleri ortak kültür ve tarih miraslarına rağmen birçok bilinmez ile doluydu. Bu nedenle veri yetersizliği ve ekonomik kurumların yeni kuruluyor olması birçok çalışmayı olanaksız kılmaktaydı.

1990'lardan sonra bağımsızlıklarına kavuşmayı başaran ve daha sonraları literatürde Bağımsız Devler Topluluğu olarak adlandırılacak olan bu ülkeler planlı bir ekonomik sistem ile büyüyen yeni yöneticilerinin Serbest Piyasa Ekonomisi 'ne adapte olmak için

geliştirdikleri politika denemelerine şahit oldu. Her birinin farklı bir ekonomik geçmişi vardı. Zira Sovyet Rejimi kendi ihtiyaçları doğrultusunda bu ülkeleri kullanmış ve adeta merkeze olabildiğince bağlı ve tek başına hiçbir işe yaramayan bir makine parçacıkları haline getirmiştir. Bu ülkeler serbest bırakılınca yeni baştan kurmak zorunda oldukları bir ekonomik ve sanayi sistemi olduğunu acı tecrübeler ile anlamak zorunda kalmışlardır.

Yeni baştan düzenlenen ekonomik yapıları ve yetersiz yatırım kabiliyetleri bu ülkeleri yabancı sermayeyi temin etmeye itmiş ve dünyada gelişmiş ülkeler tarafından paylaşılan pastadan pay alabilmek için türlü reformları hayata geçirmişlerdir. Doğal kaynakların ve arazilerinin yapısı nedeni ile bu konuda fazla zorlanmadıklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Yine de bu devletler için ekonomik yapıda devletin rolü çok önemlidir. Yıllar boyunca planlı ekonomi düzeninde özel sektörün olmayışı ve girişimciliğin yerleşmemiş olması devleti özel sektörün girmediği birçok alanda üretim sürecinde kalmasına sebebiyet vermiştir. Birçok reform programı ile bu bağımlılık azaltılmaya çalışılmış ama bu durum yıllar sürecek olan bir geçiş sürecine mal olmuştur.

2. Yabancı Sermaye Hareketlerinde Kavramsal ve Metodolojik Çerçeve

Yabancı sermaye bir ülkede yerleşik bulunanların başka bir ülkede yerleşik bulunanlara aktardığı fon miktarı ya da onlardan aktif satın almak amacı ile fon göndermesi olarak tanımlanmaktadır. Tüm bu işlemler her iki ülke açısından ödemeler bilançosu kalemlerinde gözükmemekte ve ilgili ülkelere muhasebe esasına dayalı olarak tutulan ve ilan edilen ödemeler bilançosunda yer almaktadır.

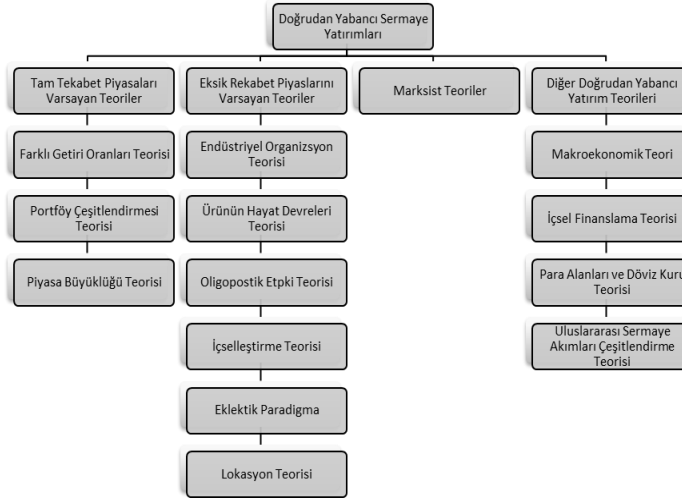
Dünya genelinde sermaye akımlarının hareketliliğinin sanayi devrimi ile başladığını kabul edebiliriz. Her ne kadar bunun öncesinde ipek yolu gibi ticari ağlar ile mal ve hizmet ticareti yapılagelmiş olsa da buhar makinesinin kullanılması, üretim tekniklerinin geliştirilmesi marifeti ile çok çeşitli ve bol miktarda üretilen malların uzak ülkelere daha hızlı ve daha ucuz fiyatlarla satılmasına olanak sağlamıştır. Dolayısıyla, günümüzde sıklıkla kullanılan “küreselleşme” süreci, daha o yıllarda ulaşım, taşımacılık ve haberleşme araçlarındaki gelişmelerle yeni bir ivme kazanmış; Sanayi Devrimi sonrası giderek artan sınır ötesi ticaret hacmiyle bariz bir boyuta erişmiştir (Mahiroğulları:2005)

Sanayi devrimin ardından artık küresel bir ticaretin varlığı ortaya çıkmış ve sermaye ile yatırımların ülkeler arası hareketliliği başlamıştır. Eski adı ile Devlet Planlama Teşkilatı ise küreselleşmeyi “ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda bazı ortak değerlerin yerel ve ulusal sınırları aşarak dünya çapında yayılması” olarak tanımlamaktadır. (DPT,2000:3)

2.1. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları (DYSY) yatırımcının reel bir üretim biriminin kontrolünü ele almasıdır (Boonserm,2005). TCMB tarafından DYSY tanımı ise; yatırımcının yerleştiği olduğu ekonomi dışındaki bir ekonomide yaptığı uzun vadeli yatırımı gösterir. Burada yatırımcının kuruluşun sermayesinde % 10'dan (dâhil) fazla paya sahip olması veya yönetiminde söz sahibi olması esastır. Bu noktada DYSY portföy yatırımlarından ayrılmaktadır. Doğrudan yatırımlar, yatırımcının yerleştiği olduğu ekonomi dışındaki bir ekonomide yapılan uzun vadeli yatırımların gösterildiği kalemdir (TCMB, 2009:3).

Tablo 1: Doğrudan Yabancı Yatırım Teorileri

Kaynak: Yavan, (2006:70)

Yukarıdaki tabloda Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları 4 gruba toplanmıştır. Marksist teoriyi tek başına bırakacak olursak Tam Rekabet piyasalarına yaklaşım türüne göre bir sınıflandırma yapılmıştır.

Temel olarak tam rekabet ve eksik rekabet olarak yapılan ayırım Marksist teori ile diğer teorilerin sınıflandırılmaya katılması ile oluşturulmuştur.

2.2. Yabancı Sermaye Hareketlerinin Tarihçesi

Yabancı sermaye özellikle gelişmekte olan ülkelerin iç tasarruflarının yatırımlara yetersiz gelmesi ile birlikte kullandıkları iktisadi bir kaynaktır. Bu kaynakların ortay çıkışı ise sanayi devrimine dayanmaktadır.

Sanayi devrimi sonrası özellikle İngiltere’de uygarlık tarihinde o zamana kadar görülmemiş bir sermaye birikimi ortaya çıkmıştı. (Bulutoğlu,1970:47). İngiltere ve diğer sanayileşen ülkelerde biriken bu sermayeler paranın fiyatını ifade eden faizlerin hızla düşmesine yol açmıştır. (Uras,1979:28). Basta İngiltere olmak üzere batılı ülkelerin sanayileşmeden gelen fonları sermayesi kıt olan ülkelere, borç vermesi yabancı sermaye hareketlerinin başlangıcı sayılmaktadır. (Bodur,2007). Bu paralar değerlendirilmek amacı ile dış ülkelere yatırım yapmakta kullanılmaya başlamıştır.

1800’lü yıllardan sonra ise gelişen sanayinin ihtiyaç duyduğu hammaddeleri özellikle petrol ürünleri için yabancı ülkelere yatırımlar yapılmaya başlanmış ve bunlar ilk yabancı sermaye yatırımları olarak tarihe geçmişlerdir (Uras,1979:30).

Tablo 2: Dünya Savaşı Öncesi Toplam Yabancı Sermaye Yatırımları Miktarı

Yatırım cı	Milyar USD	%	Yatırılan Ülkeler	Milyar USD	%
İngiltere	18 .6	41,7	Avrupa	12 .0	26,9
Fransa	9 .5	20,2	KuzeyAmeri ka	10 .5	23,5
Almanya	5 .8	13,0	GüneyAmeri ka	8 .8	19,1
ABD	3 .8	7, 8	Asya	6 .8	14,8
Diğerleri	7 .6	17,3	Diğerleri	7 .6	15,7
Toplam	44 .6	100,0	Toplam	44 .6	100,0

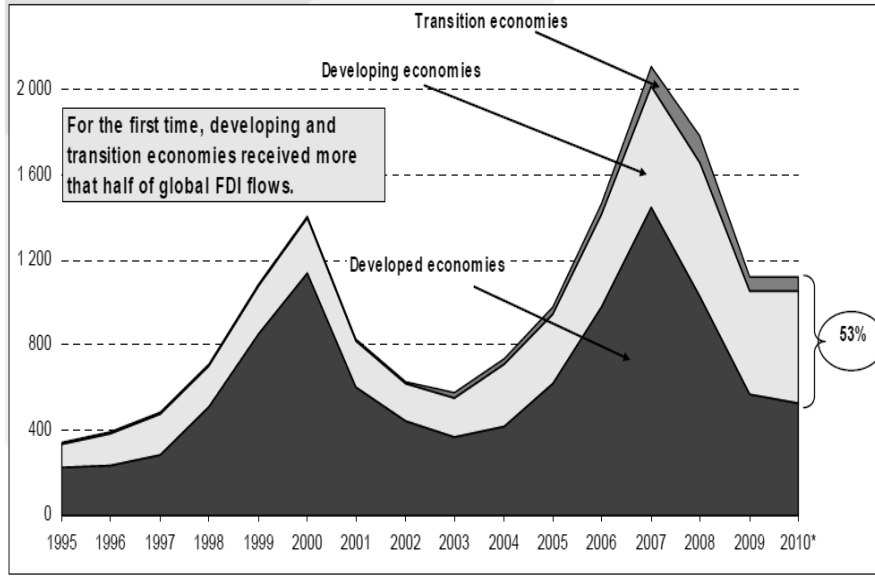
Kaynak: (Uras, 1979)

Dünya savaşı öncesinde toplam yabancı sermaye yatırımları açısından İngiltere ilk sırada yer almaktadır. Onun hemen ardından Fransa ve Almanya gelmektedir. İngiltere bu yatırımları Avrupa ülkelerine yaparken Fransa genel olarak Kuzey Amerika'ya Almanya ise Güney Amerika'ya yatırım yapmışlardır. Bu üç ülkenin yatırı miktarı toplam yabancı sermaye yatırımlarının yaklaşık %70 lik bir kısmına tekabül etmektedir.

2.3. Genel Görünüm ve Mevcut Hareketlilik

Yabancı sermaye hareketlerinin Dünya genelindeki dağılımı oldukça önemlidir. Özellikle gelişmekte olan ülkeler yetersiz yatırım ve teknolojilerini geliştirebilmek amacı ile bu pastadan pay kapma yarışı içerisindedirler. Bu sebeple yabancı yatırımların mevcut durumu beklentiler açısından çok önemlidir. UNCTAD tarafından 1995-2010 yılları arasındaki yabancı sermaye hareketleri aşağıdaki grafikte gösterilmiştir.

Grafik 1: Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketleri, 1995-2010

Kaynak: UCTAD, Global InvestmentTrendsMonitor, 2011

Doğrudan yabancı sermaye hareketlerini izleyebildiğimiz yukarıdaki tabloda özellikle Sovyet Bloğunun dağılması ile birlikte yabancı sermaye hareketlerinde artan trend ve 2000'li yıllarda yaşanan küresel kriz ile birlikte oluşan daralma ve sonrası durum net bir biçimde

görülebilmektedir. Geçiş ekonomilerine yapılan yatırım miktarını en üstte izlediğimiz grafikte yapılan düzenlemeler sonucunda yabancı sermaye miktarında bir artış gözlemlense bile pastadan aldığı pay oldukça küçük kalmaktadır.

3. Ekonomik Büyüme

Ekonomik büyüme iktisat politikasının en önemli amaçlarından biri olarak kabul edilmektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ekonomik büyüme amacını gerçekleştirmek için maliye politikalarını etkin bir biçimde kullanmaktadır. (Çolak,1996:551). Ekonomik Büyüme kavramı genel olarak, bir ülkenin ürettiği mal ve hizmetlerin miktarındaki artış olarak kabul edilmektedir (Yıldırım,1996:665). Yine farklı bir biçimde büyüme, reel GDP'nin zaman içerisinde sürekli artması anlamına gelir ve bir ülkede yaşayan insanların yaşam standartlarını sürekli arttırmanın tek yoludur. (Ünsal,2005:14)

Büyüme ülkelerin zenginliğini ifade ettiğinden iktisatçılar açısından kaynaklarını araştırmak günümüzde bile çok önemli bir konu hatta en önemli konu olmuştur. (Hatiboğlu,2000)

Büyümenin kaynakları üzerine ilk çalışma R.Solow tarafından 1956 yılında bir yayımlanan bir makale iktisat yazınına girmiştir. Solow bu çalışması ile büyümenin kaynaklarını ABD için irdelemiş ve büyümenin nasıl açıklanacağını araştırmıştır. (Solow:1956)

Yapılan çeşitli çalışmalarda ortak noktalar birleştirilecek olursa büyümenin kaynakları olarak şunlar sıralanabilir. (Hatiboğlu,2000)

- Kapital Birikimi
- Çalışan Kişilerin Artışı (Nüfus Artışı Olarak Düşünülebilir)
- Doğal kaynakların Artışı
- Teknik Bilgi

4. Türk Cumhuriyetlerinin Genel Ekonomik Yapısı

Ruslar ile Orta Asya coğrafyasında yerleşik Türkler arasındaki ilişkilerin tarihi 1500'lü yıllara kadar uzanmaktadır. 15. Yüzyılın sonlarına doğru altın Orda Türk Devletinin yıkılması ile Ruslar Kazan 'ı 1552 yılında ve Astrahan 'ı ise 1556 yılında işgal etmek sureti ile 1990 'lı yıllara kadar sürecek olan Orta Asya egemenliklerini başlatmış oldular (Saray, 1982).

Orta Asya 19 yüzyıl boyunca dönemin hâkim güçleri olan İngiltere ve Çarlık Rusya'sının önem verdikleri ve üzerinde politikalar ürettikleri bir coğrafya olmuştur. Çarlık rejiminin ekim devrimi ile

sosyalist idareye devrolması ile 1928 'e kadar bütün Orta Asya bu rejimin altında birleşmişlerdir. (Pomfret, 1997).

Bu rejim altında iken bir sömürge kaynağı olarak görülmüş ve ekonomik sistem içerisinde o şekilde bir konuma sahip olmuşlardır. (Öztürk,1998:274). Bu konuda çarpıcı bir örnek vermek gerekir ise 1950 – 1955 yılları arasında sosyalist rejimde yatırımlar için ayrılar sermayenin %95 'i merkez tarafından idare edilmesine rağmen sadece geri kalan %5 'lik kısım birlik cumhuriyetlerine dağıtılmış durumdadır (Rumer 1989:4). Yine bu ülkelerde yatırımlar yapılırken yatırım yapıldığı ülke ekonomisinin sahip olmadığı hammaddelere dayalı ürünler seçilmiştir. Bunun ile ülkelerin birbirine olan bağımlılıklarının artırılması ve hammadde üreten fakat bu hammaddeleri işleme kabiliyetine haiz olamayan ekonomiler haline getirilmişlerdir (Öztürk,1998:275).

Tablo 3: Geçiş ekonomileri Bağımsızlık Öncesi Genel Durum

Ülkeler	SGP 'ne Göre düzeltilmiş GSYİH	Tarım Sektörünün Payı	Doğal Kaynakların Sınıflandırması*	Sosyalist Rejim Yönetimindeki Süre	Geçiş Öncesi Dış Borçların GSYİH 'ya	Okullaşma Oranı
Azerbaycan	2466	22	2	75	0	0,9
Kazakistan	4133	29	2	75	0	0,96
Kırgızistan	2770	33	0	75	0	0,99
Tacikistan	1778	27	0	75	8,6	1,01
Türkmenistan	3308	29	2	75	0	Bilinmiyor
Özbekistan	2577	31	1	75	0	0,98

*0 Fakir, 1 Orta, 2 Zengin

Kaynak: Fischer ve Sahay 2000

Yukarıdaki tabloda bağımsızlık öncesi Türk Cumhuriyetleri genel durumları bir bütün halinde incelenmeye çalışılmıştır. Doğal kaynakların mevcudiyeti yönünden Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan 'ın bir üstünlüğü gözükmemekte ve Tacikistan dışında diğerlerinde herhangi bir dış borç bulunmamaktadır. Buna rağmen bu ülke okullaşma oranı bakımından az da olsa diğerlerinden üstün gözükmemektedir. Satın alma gücü paritesine göre düzeltilmiş GSYİH oranlarında ise Kazakistan ilk sırayı alırken Türkmenistan onu takip etmektedir. Sonuç olarak eşit şartlarda piyasa ekonomisine adapte olmaya başlayamayan bu ülkelerin ekonomik durumları; henüz başlangıç aşamasında farklılıklar taşımaktadır.

Tablo 4: Geçiş Ekonomileri Günümüz Genel Durum

Göstergeler	Azerbayc an	Kazakist an	Kırgızist an	Özbekist an	Türkmenis tan
Yüzölçümü (km2)	86.600	2.727.90 0	198.500	447.400	488.100
Nüfus (milyon kişi)	8,6	15,3	5,9	27	6
GSYH (milyon dolar)	51.774	149.058	4.616	38.981	20.000
Kişi başına GSYH (dolar)	7.509	10.951	970	1.529	4.362
İhracat (milyar dolar)	23.480	88.890	2.327	13.800	14.370
İthalat (milyar dolar)	7.035	30.110	3.075	9.440	4.888
Ödemeler Dengesi (milyar dolar)	15.041	3.013	-385

Kaynak: WorldBank, IMF, CIA

5. Literatür

Blomström vd. (1992), tarafından yapılan çalışmada Gelişmekte olan 78 ülkeyi yüksek ve düşük gelirli olmak üzere iki gruba ayırmış ve doğrudan yabancı yatırımların yüksek gelire sahip olan grupta ekonomik büyüme üzerinde pozitif etki yarattığı sonucuna ulaşmıştır. Düşük gelirli olan ülke grubunda ise böyle bir ilişki saptanmamıştır (Blomström vd. ,1992),

Balasubramanyam vd. tarafından yapılan bir diğer çalışmada ise 46 gelişmekte olan ülke panel data çalışması ile incelenmiş ve farklı ticari açıklık derecesine sahip ülkelerde doğrudan yabancı yatırımların büyüme

üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Araştırma sonucunda dışa açık olan ekonomilerde, doğrudan yabancı yatırımların büyüme üzerindeki olumlu etkisinin nispeten kapalı ekonomilere oranla daha fazla olduğunu tespit etmişlerdir (Balasubramanyam vd. ,1996),

İmalat sektörü ile doğrudan yabancı sermaye ilişkisinin ele alındığı bir başka çalışmada Kore üzerinde yapılmıştır. Doğrudan yabancı sermayenin Kore'nin imalat sektörü üzerinde etkileri bu çalışmada incelenmiş ve doğrudan yabancı sermayenin pozitif etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Hong, 1997: 79).

1970 ile 1989 yılları arasında 69 gelişmekte olan ülkenin analiz konusu yapıldığı bir diğer çalışmada yabancı sermaye ve ekonomik büyüme ilişkileri incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda belirli bir beşeri sermaye düzeyine sahip ülkelerde doğrudan yabancı sermaye yatırımı girişlerinin ekonomik büyüme üzerinde güçlü ve pozitif ilişki içerisinde olduğu tespit edilmiştir. (Borensztein vd. ,1998) ;Yine 1998 yılına ait bir başka çalışma da doğrudan yabancı sermaye girişlerinin ekonomik büyümeyi teşvik ettiğini ortaya koymuştur. (Gruben ve Mclead,1998).

2000 li yılların hemen öncesinde benzer çalışmalara rastlamak mümkündür. İlk olarak Venezuela'nın 1979-1989 dönemini inceleyen çalışmalarında Aitken ve Harrison gelişmekte olan ülkeri incelediği çalışmasında teknolojide pozitif yayılma etkisinin bu ülkeler arasında geçerli olduğu, Venezuela'da yabancı firmaları konu aldığı bu çalışmada ülkede yer alan yerli firmalara doğru pozitif bir teknoloji yayılmasının olmadığı tespit edilmiştir (Aitken ve Harrison,1999). Yine aynı yıl içerisinde MENA ülkelerini dikkate almış ve bu ülkelerde yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyümeye neden olduğu sonucuna ulaşmıştır (Bashir, 1999),

1999 yılı bu alandaki en kapsamlı çalışmalardan bir tanesinin yapıldığı yıl olmuştur. Bosworth ve Collins tarafından yapılan bu çalışmada, 23 adet gelişmiş ülke ve 62 adet Gelişmekte olan ülke olmak üzere toplam 85 ülkeyi ele alarak yapmış oldukları 1978-1995 dönemini kapsayan çalışmada Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile ekonomik büyüme arasında olumlu bir ilişki bulmuşlardır. Çalışmanın sonucuna göre Doğrudan yabancı sermaye akımlarının toplam faktör verimliliğini arttırması ile birlikte Doğrudan yabancı sermaye girişlerinin ekonomik büyümeyi pozitif yönlü etkileyeceği sonucuna ulaşmışlardır (Bosworth ve Collins, 1999).

2000 yılında ekonomik büyüme ve yabancı sermaye ilişkisine ilginin artarak devam ettiğini görmekteyiz. Bu konuda bu yıllardan sonra yapılacak çalışmaları özetleyecek olursak ilk olarak Çin Halk cumhuriyetinde 24 vilayetin verileri temel alınarak 1985-1996 yılları arası incelenmeye çalışılmış ve çalışma sonucunda Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyüme üzerine pozitif bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Ancak çalışmada bu etkinin ortaya çıkabilmesinin ön koşulu olarak Beşeri sermayenin yabancı teknolojilere adapte olabilmesi gerekliliğini tespit etmişlerdir (Barthelemy ve Demurger, 2000).

Bu yılda yapılan bir diğer önemli çalışmada ise Xu ABD kökenli çok uluslu şirketleri ele almıştır. Oldukça geniş bir dönemi kapsayan çalışma 1966 – 1994 dönemini kapsamaktadır. Doğrudan yabancı sermaye hareketlerinin ekonomik büyümeye olan etkisi bu şirketlerin yatırım yaptıkları 40 ülke marifeti ile analiz edilmeye çalışılmıştır. Çalışma sonucunda ABD kökenli çok uluslu şirketlerin yatırımlar ile birlikte teknoloji transferinin gelişmekte olan ülkelerde verimlilik artışına neden olduğu sonucuna varılmıştır. Buna karşılık az gelişmiş ülkelerde ise teknoloji transferinin herhangi bir verimlilik artışına neden olmadığı tespit edilmiştir. Sonuç olarak belirli bir seviyenin üzerinde beşeri sermaye sahibi olan ülkelerin ancak verimlilik artışını yakaladıkları bu seviyenin altında kalan ülkelerin ise doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyüme üzerine etkisinin olmayacağı sonucuna ulaşmışlardır (Xu, 2000).

2001 yılında ise yapılan çalışmalara çıktı düzeyi ve faktör verimliliği ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştıran Ericsson ve Irandoust yaptıkları bu çalışmada Danimarka, Finlandiya, İsveç ve Norveç ülkelerini ele alarak Granger nedensellik testi analizi yapmışlardır. Bu ülkelerden Norveç ve İsveç'te uzun dönemde Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile ekonomik büyüme arasında bir ilişki tespit etmişlerdir. Tespit edilen bu ilişki İsveç'te iki yönlü iken Norveç'te Yabancı sermayeden ekonomik büyümeye doğru tek yönlüdür. İnceleme konusu yapılan diğer ülkeler Finlandiya ve Danimarka'da ise herhangi bir ilişki tespit edememişlerdir (Ericsson ve Irandoust, 2001).

2001 yılında yapılan ampirik çalışmaların bir diğeri ise Nair-Reichert ve Weinhold tarafından yapılmıştır. Yaptıkları bu çalışmada 1971 ile 1995 yılları arasında 24 adet gelişmekte olan ülke inceleme

konusu yapılmıştır. Analiz sonucunda yabancı sermaye yatırımları ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisinin ülkeden ülkeye farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Bir diğer bulguları ise bulunan nedenselliklerinin yönünün doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından ekonomik büyüme yönü doğru olduğudur. Yine bu doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının olumlu etkilerinin açık ekonomilerde açık bir şekilde yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. (Nair-Reichert ve Weinhold, 2001).

2001 yılında Arap ülkelerini içeren bir diğer çalışma Sadik ve Bolbol tarafından yapılmıştır. Suudi Arabistan, Mısır, Fas, Ürdün, Umman ve Tunus'un 20 yıllık verileri ile yapılan analizde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının beraberinde getirdikleri teknoloji transferlerinin toplam faktör verimliliği üzerine etkileri incelenmiştir. Bu analiz sonucunda söz konusu etkinin yabancı yatırımların pozitif bir etkisine rastlanmamıştır. Bir diğer önemli sonuç ise incelemenin yapıldığı bazı ülkelerde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının faktör verimliliğinin yurtiçi firmalardan daha düşük olduğu sonucuna varılmıştır. (Sadik ve Bolbol, 2001)

Zhang 2001 yılında yaptığı çalışmada Doğu Asya ve Latin Amerika üzerinde seçilen 11 ülkeyi analiz etmiştir. Analizinde Kontegrasyon yöntemini kullanan Zhang yabancı sermaye yatırımları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Endonezya, Singapur, Hong Kong, Tayvan ve Meksika'da yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Çalışmasında ulaştığı bir diğer önemli sonuç ise makro ekonomik istikrar, yüksek beşeri sermaye ve ticaret rejimlerinin serbestleşmesi yabancı sermayenin ekonomik büyüme üzerindeki olumlu etkisini arttırmasıdır. (Zhang, 2001).

2002 yılında konu ile alakalı benzer bir çalışmanın ülkemizde Aslanoğlu tarafından yapıldığını görmekteyiz. Çalışmada 1975 ile 1995 yılları arasında Türkiye ekonomisi analiz edilmeye çalışılmış ve Granger nedensellik testi kullanılmıştır. Bu test marifeti ile Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyüme üzerine etkisi analiz edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın sonucunda ekonomik büyüme ile doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasında bir ilişki bulunamamıştır (Aslanoğlu, 2002)

Geçiş ekonomileri üzerine 2002 yılında yapılan en önemli çalışma Campos ve Kinoshita tarafından yapılmıştır. Çalışmalarında Sovyetler birliğinin dağılması ile bağımsızlığına kavuşan 25 eski merkezi plan ekonomisini analiz konusu yapmışlardır. Analiz yılları da bu ülkelerin bağımsızlığına kavuşmaya başladıkları 1990 ile 1998 yılları arasındadır. Bu çalışmanın önemli sonucu doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyüme üzerinde pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmesidir (Campos ve Kinoshita, 2002). Carkovic ve Levine tarafında yapılan bir diğer çalışmada ise 1960 ile 1995 yılları arasındaki veriler kullanılmış ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyüme üzerinde farklı seviyelerdeki ülkelerde bir etkisinin ortaya çıkmadığını tespit etmişlerdir. Var olan etkiler ise beşer yıllık dönemlerde düzensiz bir şekilde bulunmaktadır (Carkovic ve Levine, 2002).

Tek ülke bazında yapılmış olan bir diğer çalışmada Nijerya ekonomisi 1975 ile 1994 yılları arası veri seti baz alınarak; bu yıllar içerisinde yabancı sermaye yatırımlarının Dış rezervler, Ödemeler Dengesi, GSYİH ve tasarruf miktarı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Nijerya için baz alınan yıllarda yabancı sermaye yatırımları ile ekonomik büyüme arasında ilişki tespit edilmiştir (Dimowo ve Eoo, 2002),

Son yıllarda yapılan en kapsamlı analizlerden bir tanesi 2002 yılında Kumar ve Pradhan tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada 107 gelişmekte olan ülke verileri kullanılarak 1980 ile 1999 yılları arasında Yabancı yatırımlar ile ekonomik büyüme ilişkisi incelenmiştir. Panel data analizi marifeti ile yapılan çalışmada doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyüme üzerinde pozitif bir etki yarattığı tespit edilmiştir (Kumar ve Pradhan, 2002)

Ülkemiz için 2003 yılında yapılan bir başka çalışmada 1987 ile 2002 dönemi incelenmiştir. Analizde doğrudan yabancı yatırımlar ile ihracat ve endüstriyel üretim arasındaki ilişki aranmıştır. Ampirik çalışmanın sonucunda Türkiye için Doğrudan yabancı yatırımlar ile ihracat ve endüstriyel üretim arasında büyümeye kaynaklık edecek bir ilişkiye rastlanmamıştır. (Alıcı ve Ucal, 2003).

Eş bütünleşme testi kullanılarak 23 adet gelişmekte olan ülkenin analiz edilmeye çalışıldığı 2003 yılına ait bir diğer ampirik çalışmada 1978-1996 dönemi veri seti kullanılmıştır. Yapılan eş bütünleşme testi sonucunda seçilen 23 adet gelişmekte olan ülkede doğrudan yabancı yatırımlar ile ekonomik büyüme arasında nedensellik ilişkisi tespit

edememişlerdir. Bu ülkeler açık ekonomiler ve kapalı ekonomiler olarak kendi içlerinde sınıflandırıldığında ise analiz sonuçları farklılaşmış ve kapalı ekonomiye sahip seçili ülke ekonomilerinde nedensellik ilişkisi çift yönlü olarak sağlanmıştır (Basu vd., 2003).

Yabancı sermaye ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki üzerine 2011 yılında yapılan çalışmalara baktığımızda; Çin ekonomisi üzerine yapılan eş-bütünleşme çalışması dikkat çekmektedir. Granger nedensellik testi sonuçlarına göre Çin'deki büyüme hızı bir nevi zorunlu olarak yabancı sermaye artışı getirecektir (Sun, 2011). 2011 yılında yapılan bir diğer çalışmada ise Fildişi sahili, Gambia, Gana, Nijerya ve Sri Lanka analiz konusu yapılmıştır. Söz konusu analizde 1970 ve 2005 yılları arası bir veri seti kullanılmıştır. Yaptıkları analiz sonucunda yabancı sermayenin büyümeye etki ettiğini tekrar ederek bu etkinin ülkeler bazında neler olduğunu incelemişlerdir (Adeniyi ve Omisakin, 2011).

6. Model ve Teori Temelleri

Bu çalışmada bağımsızlık sonrası Türk Cumhuriyetlerinde meydana gelen ekonomik büyüme ve Yabancı Sermaye Yatırımları arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere öncelikle verilerin durağan olup olmadığını test etmek amacıyla AugmentedDickey-Fuller (ADF) Testi ve ilişkinin yönünü belirlemek üzere Granger Nedensellik Testi kullanılmıştır.

Ekonometrik çalışmalarda, özellikle zaman serileri analizlerinde, yapılan öngörülerin tutarlı ve anlamlı kabul edilebilmesi kullanılan zaman serisinin durağan olup olmadığına bağlıdır. Durağanlık ise; zaman serisinin ortalaması, varyansı ve otokovaryansı zaman içinde sabit ve değişim göstermiyorsa bu zaman serisi için durağandır denilebilir (Göktaş, 2005). Bir zaman serisini durağan olduğunu kabul etmemizi sağlayan testlerin en önemlilerinden birisi Dickey ve Fuller tarafından ortaya konulan ve kendi adları ile literatüre geçmiş olan Dickey-Fuller Birim Kök Testidir (Dickey-Fuller:1979).

X değişkeninin, başka bir Y değişkenine eğer Y değişkeni sadece X'e ait geçmiş değerlerin kullanımıyla tahmin edilirse Granger anlamında nedendir şeklinde tanımlanabilir. Başka bir ifade ile; X değişkeninin geçmiş değerlerine ait bilgi edinildiğinde bu durum Y'nin daha kesin bir biçimde öngörülmesine imkan sağlıyorsa, X değişkeni Y değişkenine Granger anlamında nedendir şeklinde tanımlanabilir (Şahbaz, 2007).

6.1. Araştırma Bulguları

Çalışmada, bağımsız Devletler topluluğu olan ülkelerden Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Özbekistan ülkelerin dolar olarak ifade edilen cari düzeylerdeki GSYİH değerleri ile yabancı sermaye yatırım değerleri ele alınmıştır. Bu değerlerin zaman serisi içermesi nedeni ile ortaya çıkan trendsel değerler değerlerin logaritması alınması yöntemi ile düzleştirilmiştir. Ayrıca seriler zaman serisi içerdiği için ilk olarak birim kökün ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bu nedenle serilerin yalın değerlerinde birim kök ihtiva edip etmediği Dickey Fuller birim kök testi ile sınanmıştır. Tablo 10'da gösterildiği üzere ülke verilerin tamamının yalın değerlerde birim kök ihtiva ettiği ortaya çıkmıştır. Bu nedenle birim kökün ortadan kaldırılması için birinci farklarının alınması gerekmektedir. Serilerin birinci farklarının alınması durumunda Özbekistan ülkesinin GSYİH değeri haricinde diğer ülkelerin verilerinin biri kök içermediği ortaya konulmuştur (ADF değerleri mutlak değerce McKinnon Kritik %5 değerden büyük). Özbekistan'ın GSYİH ise ikinci farkının alınması sonrasında durağan olmuştur.

Tablo 5: Birim Kök Test Sonuçları

Ülkeler	Değişken	Gecikme Değeri	ADF Değeri	McKinno n %1	McKinno n %5
Azerbaycan	FDI (Yalın Hali)	7	-3,027	-4,29	-3,21
	FDI (1. Farkı)	0	-5,74	-3,92	-3,06
	GDP (Yalın Hali)	7	-3,058	-4,29	-3,21
	GDP (1. Farkı)	0	-5,74	-3,92	-3,06
Kazakistan	FDI (Yalın Hali)	7	1,24	-4,29	-3,21
	FDI (1. Farkı)	3	-3,68	-4,05	-3,11
	GDP (Yalın Hali)	7	-6,69	-4,29	-3,21
Kırgızistan	FDI (Yalın Hali)	0	-1,78	-3,88	-3,05
	FDI (1. Farkı)	0	-3,98	-3,92	-3,06
	GDP (Yalın Hali)	7	-2,12	-4,29	-3,21
	GDP (1. Farkı)	0	-3,88	-3,92	-3,06
Türkmenistan	FDI (Yalın Hali)	7	2,9	-4,29	-3,21
	FDI (1. Farkı)	0	-5,25	-3,92	-3,06
	GDP (Yalın Hali)	7	-1,37	-4,29	-3,21
	GDP (1. Farkı)	0	-3,14	-3,92	-3,06
Özbekistan	FDI (Yalın Hali)	0	-0,091	-3,88	-3,05

Ülkeler	Değişken	Gecikme Değeri	ADF Değeri	McKinno n %1	McKinno n %5
	FDI (1. Farkı)	0	-4,9	-3,92	-3,06
	GDP (Yalın Hali)	7	3,05	-4,29	-3,21
	GDP (1. Farkı)	1	-1,4	-3,95	-3,08
	GDP (2. Farkı)	2	-3,34	-4,05	-3,11

Birim kök gidermesi sonrasında; ülkelere ait yabancı sermaye yatırım tutarlarının, büyümeyi yani GSYİH'ı nasıl etkilediği; $GSYİH = \alpha_0 + \alpha_1 FDI + \varepsilon$ şeklinde basit regresyon denkleminde faydalanarak aşağıdaki tabloda elde edilmiştir. Buna göre tablo 2'de; bütün ekonomiler için yabancı sermaye yatırımının büyümeyi pozitif yönde etkilediği ortaya konulmuştur. FDI parametresine baktığımızda Azerbaycan ülkesi haricinde %5 düzeyde anlamlı olduğu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 6: Regresyon Analizi Sonuçları

Ülkeler	α_0	α_1	R ² Değeri	F Değeri
Azerbaycan	3,79	0,06	0,03	0,58
t değeri	16,74	0,76		
Kazakistan	2,13	0,71	0,84	90,22
t değeri	8,20	9,49		
Kırgızistan	2,98	0,20	0,48	15,19
t değeri	30,54	3,89		
Türkmenistan	2,16	0,63	0,89	133,6
t değeri	15,66	11,55		
Özbekistan	3,49	0,32	0,71	40,72
t değeri	31,12	6,38		

Regresyon denklemi sonrasında değişkenler arasında kısa dönemde bir nedensellik ilişkisinin olup olmadığı Granger nedensellik testi yardımı ile test edilmiştir. Nedensellik testi öncesinde değişkenlere ait en iyi gecikme sayısının ortaya konulması gerekmektedir. Tablo 3'e göre, değişkenler arasındaki en iyi gecikme VAR analizi yardımı ve Akaiki bilgi kriteri (AIC) yardımı ile ortaya konulmuştur. Buna göre; Özbekistan harici diğer ülkelerde en iyi gecikme sayısı 1; Özbekistan'da ise 3 olmuştur.

Tablo 7: Var Deęerine Göre Gecikme Tablosu

Ülkeler	1. gecikme	2. Gecikme	3. Gecikme
Azerbaycan	0,333*	0,712	1,657
Kazakistan	-1,910*	-1,208	-0,303
Kırgızistan	-0,390*	0,460	1,640
Türkmenistan	-2,430*	-2,220	-1,310
Özbekistan	-1,550	-1,410	-2,150*

En iyi gecikme durumunun tespit edilmesi sonrasında; yapılan nedensellik testinin ardından hiç bir ülke için değişkenler arasında karşılıklı bir nedenselliğin olmadığı %5 anlamlılık düzeyinde ortaya konulmuştur. Granger nedensellik testine ilişkin tablo aşağıdadır.

Tablo 8: Granger Nedensellik Testi

Ülkeler	Hipotezler*	Değişken Sayısı	F Değeri	Olasılık
Azerbaycan	FDI GDP'nin Nedeni Değil	16	3,289	0,092
	GDP FDI' ın nedeni Değil	16	4,261	0,059
Kazakistan	FDI GDP'nin Nedeni Değil	16	0,003	0,955
	GDP FDI' ın nedeni Değil	16	0,082	0,778
Kırgızistan	FDI GDP'nin Nedeni Değil	16	0,001	0,966
	GDP FDI' ın nedeni Değil	16	1,847	0,197
Türkmenistan	FDI GDP'nin Nedeni Değil	16	0,394	0,540
	GDP FDI' ın nedeni Değil	16	2,360	0,148
Özbekistan	FDI GDP'nin Nedeni Değil	13	2,780	0,132
	GDP FDI' ın nedeni Değil	13	0,383	0,768

Sonuç

Yapılan ekonometrik çalışmaların sonucunda granger anlamında doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile ekonomik büyüme arasında teoride yer alan nedenselliğin seçilmiş yıllar içerisinde ve kullanılan veri setinde bir nedenselliğe yol açmadığı görülmektedir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının diğer değişkenlerinin inceleme konusu yapılmadığı bu çalışma diğer değişkenlerin ekonomik büyümeden daha fazla etki sahibi olduğunu gösterebilecektir.

Araştırmada kullanılan verilere ulaşmadaki sıkıntılarının yıllar içinde azaldığı gözlemlenmektedir. Özellikle yabancı yatırımcıyı çekebilmesi açısından vergisel ve hukuksal altyapıların oldukça cazip duruma getirilmesi gerekmektedir. Siyasal istikrarsızlığın ve bölgede yer

alan karışıklıkların coğrafi şartların getirdiği engellerin üzerine eklenmesi ile yabancı yatırımcılar bölgeye ilgi göstermemektedir. Söz konusu kısır döngünün ilk olarak hukuksal açıdan başlamak üzere düzeltilmeli ve vergi altyapıları ile şirket kurulmasında geçen adımların azaltılması gerekmektedir.

Sonuç olarak bağımsızlık sonrası gelişen ekonomik yapıları ile geçiş ekonomilerinde istatistiki verilerin güvenilirliği ve çeşitliliği yıllar geçtikçe artmaktadır. Özellikle son yıllarda artan politik istikrar ile özellikle gelecek yıllarda yapılan çalışmalarda verilerin de çoğalması ile daha farklı sonuçlara erişebilmek muhtemel gözükmektedir.

KAYNAKÇA

Adeniyi, Oluwatosin and Omisakin, Olusegun (2011), Foreign Direct Investment, Economic Growth and Financial Sector Development in Small Open Developing Economies, *Economic Analysis & Policy*, Vol. 42 No:1.

Aitken, B. J. ve Harrison, A. (1999). Do domestic firms benefit from direct foreign investment? Evidence from Venezuela. *American Economic Review*, 89: 605-618.

Alıcı, Aslı Akgüç and Meltem Şengün Ucal (2003), "Foreign Direct Investment, Exports and Output Growth of Turkey: Causality Analysis", Paper to be Presented at the European Trade Study Group (ETSG) Fifth Annual Conference, Universidad Carlos III de Madrid, ss. 1-17.

Aslanoğlu, Erhan (2002), "The Structure and the Impact of Foreign Direct Investment in Turkey", *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt: XVII, Sayı: 1, ss. 31-46.

Balasubramanyam, Venkataraman N., Mohammed A. Salis and David Sapsford (1996), "Foreign Direct Investment and Growth in EP and IS Countries", *Economic Journal*, 106 (1), ss. 92-105.

Barthelemy, Jean Claude and Sylvie Demurger (2000), "Foreign Direct Investment and Economic Growth: Theory and Application to China", *Review of Development Economics*, 4 (2), ss. 140-155.

Bashir, Abdel-Hameed M (1999). Foreign Direct Investment and Economic Growth in Some MENA Countries: Theory and Evidence. <http://www.luc.edu/orgs/meea/volume1/bashir.pdf>. Erişim Tarihi: 15.04.2012

Basu, P., C. Chakraborty and D. Reagle (2003), "Liberalization, FDI and Growth in Developing Countries: A Panel Cointegration Approach", *Economic Inquiry*, 41 (3), ss. 510-516.

Blomström, Magnus, Robert E. Lipsey and Mario Zejan (1992), "What Explains Developing Country Growth?", NBER Working Paper, No: 4132, ss. 1-31.

Bodur, Hafize Serap (2007), *Dünyada Yabancı Sermayenin Gelişimi ve Yabancı Sermaye Hareketlerinin Türkiye Üzerindeki Etkileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Booncharoenpol, Boonserm (2005), Foreign Direct Investment in Asia: Thailand's Experiences After 1960, Faculty of Economics, Journal, Krirk University, Bangkok, Thailand s.1-30 http://www.thonburi-u.ac.th/Web1/dr_boonserm/EC-FOREIGN%20DIRECT%20INVESTMENT%20THAILAND.pdf Erişim Tarihi:10.03.2012

Bosworth, Barry and Susan M. Collins (1999), Capital Inflows, Investment and Growth, Tokyo Club Papers, Vol: 12, ss. 35-74.

Campos, Nauro F. and Yuko Kinoshita (2002), "Foreign Direct Investment as Technology Transferred: Some Panel Evidence from the Transition Economics", William Davidson Working Paper, No: 438, ss. 1-33.

Carkovic, Maria ve Levine, Ross (2002). Does Foreign Direct Investment Accelerate Economic Growth?. Working Paper (University of Minnesota Department of Finance, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=314924 Erişim Tarihi: 22.05.2012

Çolak, Ömer Faruk (1996), İktisadın İlkeleri, Alkım Yayınları, Ankara.

Dickey, David A., Fuller, Wayne A. (1979), "Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series With a Unit Root", Journal of the American Statistical Association, Volume 74, Issue: 366, p.427-431.

Dimowo, A.F. ve Eoo, S. (2002). Empirical Analysis of the Impact of Direct Foreign Investment on the Economy of Nigeria.

DPT, 2000, 8. Beş yıllık Kalkınma Planı, Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, DPT:2544-ÖİK:560

Ericsson, Johan and Manuchehr Irandoust (2001), On the Causality Between Foreign Direct Investment and Output: A Comparative Study, The International Trade Journal, Vol: 15, Issue: 1, ss. 1-26.

Göktaş, Özlem (2005), Teorik ve Uygulamalı Zaman Serileri Analizi, Beşir Kitabevi, İstanbul.

Gruben, W.C. ve Mcleod, D. (1998). Capital flows, saving and growth in the 1990's. The Quarterly Review of Economics and Finance, 38:287-301.

Hatiboğlu, Zeyyat (2000), “Büyümenin Kaynakları Yönteminin Türkiye’deki Gözlemlerinden Esinlenen Bir Eleştirisi”, Doğu Üniversitesi Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, İstanbul.

Hong, Kyttack (1997). Foreigncapitalandeconomicgrowth in korea: 1970-1990. Journal of Economic Development, 22:79-89.

Kumar N. ve Pradhan, P. (2002). Foreign Direct Investment, ExternalitiesandEconomicGrowth in DevelopingCountries. RIS DiscussionPapers, 1:1-37

Mahiroğulları, Adnan (2005), Küreselleşmenin Kültürel Değerler Üzerine Etkisi, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi (Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş'a Armağan Özel Sayısı),ss.1275-1288.

Nair-Reichert, Ushaand Diana Weinhold (2001), CausalityTestsfor Cross- Country Panels: A New Look at FDI andEconomicGrowth in DevelopingCountries, Oxford Bulletin of EconomicsandStatistics, 63 (2), ss. 153-171.

Öztürk, Mustafa (1998), Geçiş Sürecinde Orta Asya Türk Cumhuriyetleri Editör: Mim Kemal Öke, Alfa yayınları, İstanbul.

Pomfret, Richard (1997), The Economies of Central Asia, Europe-AsiaStudies, Vol. 49, No. 1, pp. 165-16

Rumer, Z. Boris (1989), Soviet Central Asia “A tragicexperiment”, UnwinHyman, Boston, ss.4.

Sadik, A. ve Bolbol, V. (2001). CapitalFlows, Fdı, andTechnologySpillovers: EvidenceFromArabCountries. World Development, 29(12):2111-2125.

Saray, Mehmet (1982), The Russian conquest of centralAsia, Central AsianSurvey, 1:2-3, ss.1-30
<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02634938208400394>

Erişim tarihi: 17.03.2012

Solow, Robert Merton (1956), A ContributiontotheTheory of Growth, QuartelyJournal of Economics, 70: 65-94

Sun, Haitao (2010), Co-Integration Study of RelationshipbetweenForeign Direct InvestmentandEconomicGrowth, International Business Research, Vol. 4, No:4.

Şahbaz, Ümit (2007), Zaman Serilerinde Nedensellik Analizi (Türkiye’de Ekonomik Büyüme Ve Turizm Gelirleri Arasındaki İlişkinin Nedensellik Analizi), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

TCMB (2009), Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bülteni, İletişim ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Sayı 13, ss.3 http://www.tcmb.gov.tr/yeni/iletisimgm/Bulten_Turkce13.pdf Erişim Tarihi: 09.03.2012

Uras, Tefik Güngör (1979), Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları, Formül Matbaası, İstanbul.

Ünsal, Erdal Muzaffer (2005), Makro İktisat (Altıncı Baskı), İmaj Yayınevi, Ankara.

Xu, B. (2000). Multinational Enterprises, Technology Diffusion And Host Country Productivity, Journal of Development Economics, 62:477-493.

Yavan, Nuri (2006). Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımların Lokasyon Seçimi Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yıldırım, Erhan (1996), İktisadın İlkeleri, Alkım Yayınları, Ankara.

Zhang, K.H. (2001). Does Foreign Direct Investment Promote Economic Growth? Evidence From East Asia and Latin America. Contemporary Economic Policy, 10(2):175-185.